

Antoni Tronina

Assumpta : typologia Arki Przymierza

Salvatoris Mater 2/4, 11-21

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bulla *Munificentissimus Deus*, dogmatyzująca prawdę o wniebowzięciu Maryi, stwierdza, że „najważniejszy fundament” tej prawdy stanowi Pismo święte. Tymczasem okazuje się, że w Biblii chrześcijańskiej Starego Testamentu brak nawet słowa *analepsis*, którym tradycja Kościoła greckiego określa tajemnicę wniebowzięcia. W Nowym Testamencie pojawia się to słowo tylko raz, w odniesieniu do zbliżającej się śmierci Jezusa (Łk 9, 51: *Gdy dopełniał się czas Jego wzięcia, „assumptionis”*)¹. Należy zatem szukać biblijnych podstaw dogmatu na poziomie głębszym niż literalny sens Objawienia. Papież Pius XII wyowiada się tu bardzo ostrożnie, mówiąc raczej o akomodacji sensu dosłownego tekstów starotestamentowych do wywyższenia Maryi: *Często też teologowie oraz kaznodzieje, idąc w ślady Ojców, przytaczają, dla zilustrowania wiary we Wniebowzięcie, z pewną dowolnością fakty i słowa, zaczerpnięte z Pisma świętego. Oto kilka przykładów częściej stosowanych: są tacy, którzy przytaczają zdanie Psalmisty: „Powstań, Panie, do odpoczynienia swego, Ty i arka poświęcenia Twego”²; przy czym w Arce Przymierza, sporządzonej z niebutwiejącego drzewa i umieszczonej w świątyni Bożej, upatrują jakby symbol najczystsze- go ciała Dziewicy Maryi, zachowanego nienaruszonym od wszelkiego zepsucia grobowego i wyniesionego do tak wielkiej chwały w niebie*³.

Zatrzymajmy się nad tym jednym przykładem akomodacji biblijnej, który rzeczywiście pojawia się często w literaturze patrystycznej chrześcijańskiego Wschodu. Zauważmy najpierw, że nowy Katechizm Kościoła Katolickiego, mówiąc o *różnych sensach Pisma świętego*⁴, nie wspomina w ogóle o *accomodatio*, nawiązuje natomiast do starożytnej nauki o sensie duchowym ukrytym „pod literą” Biblii. Tę samą tradycyjną myśl Kościoła rozwija najnowszy dokument Papieskiej Komisji Biblijnej. W rozdziale omawiającym sensy Pisma natchnionego czytamy: *Jednym z możliwych aspektów sensu duchowego jest aspekt typologiczny, o którym zazwyczaj mówi się,*

Ks. Antoni Tronina

Assumpta. Typologia Arki Przymierza

SALVATORIS MATER
2(2000) nr 4, 11-21

¹ Zob. G. DELLING, *lambano ktl.*, w: TWNT IV, 9.

² Ps 131[132], 8 w brzmieniu Wulgaty: *surge Domine in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuae. Biblia Tysiąclecia tłumaczy nieco inaczej z hebrajskiego: Wyrusz, o Jahwe, na miejsce Twego odpoczynienia, Ty i Twoja arka pełna chwały.*

³ A. TONDINI, *Le encicliche mariane*, Roma 1954², 619. Przekład pol. wg J. DROZD, *Maryja, Matka Boga i Matka nasza*, Marki-Struga 1989, 188.

⁴ KKK 115-119.

że nie należy on do samego Pisma Świętego, ale do rzeczywistości wyrażonej przez Pismo⁵.

Samo pojęcie *typos* (figura, prefiguracja) wprowadził do chrześcijańskiej egzegezy Starego Testamentu już św. Paweł (Rz 5, 14; 1 Kor 10, 6), definiując z jego pomocą relację pomiędzy dwoma poziomami lektury, dosłownym i głębszym⁶. Pojęcie to zostało wkrótce uzupełnione przeciwstawnym *antitypos* (Hbr 9, 24; 1 P 3, 21), dzięki czemu „typ” biblijny zyskał znaczenie chrystologiczne⁷. Upraszczając można powiedzieć, że w biblistyce *typologia to występująca w NT interpretacja wydarzeń, rzeczy i osób ST jako obrazu – zapowiedzi (typu) osób i wydarzeń NT [...]. Typ starotestamentowy jest w odniesieniu do swego odpowiednika w NT czymś przejściowym i niedoskonałym*⁸. Skoro więc typologia jako metoda egzegetyczna została usankcjonowana przez autorów Nowego Testamentu, możemy pójść śladem starożytnej tradycji, szukając w dziejach Arki Przymierza obrazu (*typos*) pielgrzymującego Kościoła, a zatem i tajemnicy Maryi wniebowziętej.

W Biblii Hebrajskiej Arka (hbr. *aron*, gr. *kibotos*) stanowi znak obecności Boga pośród swego ludu. Najstarsze teksty, oprócz poetyckiej wzmianki o Arce wędrującej z Izraelem przez pustynię (*Ladesprüche* w Lb 10, 35n), to obszerny cykl narracyjny w deuteronomistycznym dziele historycznym (*Ladeerzählung* w 1 Sm 4-6 i 2 Sm 6). Opowiadanie to wiąże się z wcześniejszą narracją Joz 3-6. Według tej tradycji, Arka nie jest tronem Boga, lecz raczej Jego podnóżkiem; w każdym razie stanowi ona znak potęgi Jahwe, stale obecnego w wędrowce Izraela⁹. Określenie *aron*, „skrzynia”, pojawia się po raz pierwszy w końcowym zdaniu *Księgi Rodzaju* (50, 26). Oznacza tam ono sarkofag, w którym złożono zabalsamowane zwłoki Józefa w oczekiwaniu na ich przeniesienie do Ziemi Obiecanej. Deuteronomista podjął ten sam termin na określenie Arki Przymierza, która ma wprowadzić Izraela na miejsce „odpoczynku”. Podczas wędrowki na pustyni rzadko się o niej wspomina, zapewne dla-

⁵ *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich*, red. R. RUBINKIEWICZ, Warszawa 1999, 65. Zob. T.M. DĄBEK, *Sensy Pisma Świętego w świetle dokumentu „Interpretacja Biblii w Kościele”*, w: TAMŻE, 178-195.

⁶ Zob. M. SIMONETTI, *Między dosłownością a alegorią*, Kraków 2000, 17-27.

⁷ Szerzej omawia te pojęcia A. JANKOWSKI, *Antytyp* (Hbr 9, 24; 1 P 3, 21). *Doniosłość hermeneutyczna terminu*, w: *Światła Prawdy Bożej*, red. E. SZEWC, Łódź 1996, 105-116.

⁸ H. LANGKAMMER, *Mały słownik biblijny*, Wrocław 1995, 246.

⁹ Zob. R. SCHMITT, *Zelt und Lade als Thema alttestamentlicher Wissenschaft*, Gütersloh 1972, 173.

tego, że nie wszystkie grupy późniejszego Izraela brały udział w tej drodze. Od czasu, gdy Szilo stało się sanktuarium skupiającym całego Izraela, Arka przymierza spoczywa w przybytku (1 Sm 3, 3). Od tego też czasu pojawia się u deuteronomisty jej pełna nazwa: *Arka Przymierza Jahwe Zastępów, który zasiada na cherubach* (1 Sm 4, 4). W ten sposób stała się ona symbolem obecności Jahwe pośród Izraela. Zwłaszcza podczas zagrożeń ze strony Filistynów ujawnia się zbawcza moc Arki Bożej.

Za *Księgą Powtórzonego Prawa* (10, 3. 8; 31, 9. 25n) cała literatura deuteronomistyczna używa zwrotu „Arka Przymierza (Jahwe)”, wskazując na złożone w niej tablice Przymierza. Dotychczas, tj. do upadku państwa północnego (w roku 721 przed Chr.), obydwie te pojęcia nie były łączone¹⁰. Rodzi się więc pytanie: co wcześniej kryło się w Arce? Czemu 1 Krl 8, 9 tak mocno podkreśla, że *w Arce nie było nic, oprócz dwóch kamiennych tablic, które Mojżesz tam złożył pod Horebem*? Również tradycja kapłańska, spisana ostatecznie po niewoli babilońskiej w VI w., mocno akcentuje funkcję Arki jako miejsca złożenia „Świadectwa” (Wj 25, 16; 40, 20); dodaje też dokładny jej opis. Według opisu kapłańskiego, Arka była umieszczona w Namiocie Spotkania, pośrodku obozu Izraela.

Ostatni etap ziemskiej historii Arki zaczyna się z chwilą jej przeniesienia do Jeruzalem przez Dawida (2 Sm 6); tam też znajdzie ona ostatecznie miejsce w świątyni Salomona (1 Krl 6, 19; 8)¹¹. Wraz ze zburzeniem świątyni jerozolimskiej (586), zanika w Izraelu wszelki ślad po Arce Przymierza. Staje się ona natomiast przedmiotem dociekań teologicznych. Ten właśnie końcowy etap dziejów Arki w „międzytestamentowej” tradycji religijnej będzie nas interesował w dalszych rozważaniach nad typologią Kościoła pielgrzymującego. Okazuje się bowiem, że w Nowym Testamencie Arka Przymierza stanie się *typem* Kościoła, a zwłaszcza Maryi, która jest „obrazem i początkiem” wspólnoty ludu Bożego w jego drodze ku pełni zbawienia¹².

Księgi Kronik powstały w czasie, gdy już nie było ziemskiej Arki. Widać w nich troskę lewitów o to, aby ukazać duchowe znaczenie wydarzeń z życia Dawida i Salomona, którzy zatroszczyli się o przeniesienie Arki Pana na *miejsce Jego przebywania na wieki* (1 Krl 8, 13 = 2 Krn 6, 2). Kronikarski opis sprowadzenia Arki do Jerozoli-

¹⁰ Zob. L. PERLITT, *Bundestheologie im Alten Testament*, Neukirchen 1969, 40-42.

¹¹ H.D. PREUSS, *Theologie des Alten Testaments*, t. 1, Stuttgart 1991, 289-291. Autor umieścił dzieje Arki w paragrafie zatytułowanym *Boży świat i świat oddalony od Boga*. Arka jest znakiem zbawczej obecności Boga.

¹² Soborowa Konstytucja o Kościele stwierdzi: *Mater lesu [...] imago et initium est Ecclesiae in futuro saeculo consummandae*. LG 68.

my przez króla Dawida (1 Krn 15-16) łączy to wydarzenie z ustanowieniem kultu świątynnego. Dawid *pozostawił tam przed Arką Przymierza Jahwe Asafa i jego braci, aby pełnili służbę ustawicznie* (1 Krn 16, 37). Ten sam refren psalmu na cześć wiecznej łaskawości Pana rozbrzmiewał podczas przeniesienia Arki do przybytku, jaki zbudował dla niej Salomon (2 Krn 5, 13). Kronikarz w swym obszernym opisie pogłębia teologicznie myśl deuteronomisty: to nie Dawid wniósł Arkę na Syjon, nie Salomon przeniósł ją do Świątyni. To sam Bóg zechciał „umieścić swoje Imię” w przybytku zbudowanym ku Jego czci w Jeruzalem, aby w ten sposób być zawsze razem ze swoim ludem. Modlitwa Salomona w redakcji kronikarskiej kończy się nawiązaniem do starożytnej pieśni o Arce, śpiewanej niegdyś podczas wędrówki na pustyni: *A teraz powstań, Jahwe Boże, i zamieszkał Ty oraz Arka Twojej potęgi* (2 Krn 6, 41).

Po raz ostatni według Kronikarza (2 Krn 35, 3) wspomina o Arce król Jozjasz podczas uroczystej Paschy, która zamyka jego reformę religijną. Lewici, zamiast nosić Arkę na ramionach, będą teraz służyli Bogu i Jego ludowi, głosząc żywe słowo odnalezionnej księgi Prawa. Słowa ostatniej księgi Biblii Hebrajskiej zawierają proroczą zapowiedź „wniebowzięcia” Arki Przymierza, aby wskazywała ludowi Bożemu drogę do jego ostatecznego celu. Tak przynajmniej tłumaczy modlitwę Salomona Ps 132, 8 w greckiej wersji Siedemdziesięciu¹³. Psalm 131/132 zbudowany jest na schemacie dwu „przysiąg” (ww. 1-10 i 11-18). Dawid złożył przysięgę, że nie spocznie, póki nie znajdzie *miejsca dla Pana* (w. 5). Wypełnił tę obietnicę, kiedy sprowadził do Jeruzalem Arkę Przymierza, jako *podnózek stóp Jego* (w. 7). W odpowiedzi Pan przysiągł Dawidowi trwałość dynastii na Syjonie, *w miejscu swego odpoczynku na wieki* (ww. 13-14). Arka jest więc symbolem wiecznego przymierza, jakie łączy naród wybrany z jego Bogiem. Złożona na Syjonie, jest ona nie tyle czcigodnym rekwizytem przeszłości, co raczej znakiem rzeczywistości przyszłej, *sacramentum futuri*. W podobnym kierunku zmierza późniejsza tradycja judaistyczna, dotycząca dalszych losów Arki.

Rozwojem tej tradycji w ostatnich tekstach ST zajął się ostatnio ks. Andrzej Mozgol¹⁴. Poza psalmem 132 omawia on szeroko dwa

¹³ Gr. *anastheti* to forma czas. *anistemi*, który w NT oznacza „powstanie” Chrystusa z martwych. Szerzej piszę na ten temat w art. *Zmartwychwstanie Pańskie w Psalterzu Biblii greckiej*, w: *Psalterz Biblii greckiej*, Lublin 1996, 261-272. Kontekst tego psalmu, a zwłaszcza utożsamienie Efrata (w. 6) z Betlejem, pozwoliło Ojcom Kościoła dostrzec tu również prorocstwo o Wcieleniu. Zob. *Il Salterio della Tradizione. Versione del Salterio greco dei LXX*, red. L. MORTARI, Torino 1983, 297.

¹⁴ A. MOZGOL, *Teologia Arki Przymierza w Psalmach i w tradycji prorockiej*, Lublin 1999. Jest to rozprawa doktorska młodego biblisty z Katowic, który przed swą nagłą śmiercią złożył ją do druku w Wyd. św. Jacka.

inne teksty związane z imieniem Jeremiasza (Jr 3, 14-18 i 2 Mch 2, 1-8). Mówią one o roli tego wielkiego proroka w pogłębieniu teologii Arki Przymierza. Kiedy mianowicie król babiloński zniszczył świątynię w Jeruzalem i zrabował święte sprzęty, Jeremiasz z *Bożego polecenia* (2 Mch 2, 4) kazał ukryć największą świętość Izraela na górze Nebo, na której niegdyś Bóg objawił się Mojżeszowi. Wstąpiwszy na górę, Jeremiasz znalazł jaskinię i ukrył w niej *namiot, arkę i ołtarz kadzenia, a wejście zarzucił kamieniami* (w. 5). Tym, którzy próbowali odnaleźć miejsce Arki, powiedział: *Miejsce to (ho topos) pozostanie nieznanie, aż Bóg na powrót zgromadzi swój lud i okaże mu miłosierdzie. Wtedy Pan ponownie to wskaże i będzie można widzieć chwałę Pańską i obłok, podobnie jak za Mojżesza można ją było widzieć i jak wtedy, gdy Salomon modlił się, aby miejsce to (ho topos) zostało w uroczysty sposób poświęcone* (ww. 7n). Tradycja ta obrazowo wyraża głęboką myśl: największe wartości ludu Przymierza nie mogą być zniszczone; Bóg sam przeniósł Arkę Przymierza na inne miejsce, aż objawi się ostateczna Świątynia, która zgromadzi rozproszony Izrael.

Śpośród literatury „miedzytestamentowej”, warto tu przytoczyć świadectwo z I w. po Chr., *Zywoty Proroków*. Jest to zbiór legend żydowskich o prorokach, mocno naznaczony wpływem chrześcijańskiej tradycji. *Zywoł Jeremiasza* nawiązuje do zagadkowych losów Arki (Jr 3, 14-18). Prorok tuż przed zburzeniem Świątyni zabrał z niej Arkę i ukrył ją wraz z jej zawartością w niedostępnym miejscu, w zagłębieniu skalnym, gdzie niegdyś Mojżesz rozmawiał z Bogiem. *Przy zmartwychwstaniu Arka powstanie jako pierwsza, zostanie zabrana ze skały i umieszczona na górze Synaj, a wszyscy święci zgromadzą się przy niej [...]. [Prorok] opieczętował tę skalę imieniem Bożym, które wyryło się na niej jakby żelaznym rylcem. Jasny obłok okrył Imię, i nikt nie zna tego miejsca i nie potrafi odczytać Imienia aż po dziś dzień i do końca świata. Skala ta znajduje się na pustyni, gdzie Arka była wcześniej, pomiędzy dwoma górami, gdzie spoczywają Mojżesz i Aaron. A nocą pojawia się nad tym miejscem słup ognia jak dawniej, a chwala Boża nigdy nie odstąpi od swego Prawa* (2, 15-18)¹⁵.

Apokalipsa św. Jana zdaje się być echem tej samej tradycji, gdy tuż przed centralną wizją „wielkiego znaku na niebie” wiąże ów znak Niewiasty z objawieniem Arki Przymierza: *Potem Świątynia Boga w niebie się otworzyła i Arka Jego Przymierza ukazała się w Jego Świą-*

¹⁵ Por. D.S. RUSSEL, *The Old Testament Pseudepigrapha. Patriarchs and Prophets in Early Judaism*, London 1987, 117.

tyni (Ap 11, 19a)¹⁶. Pewne świadectwa rabinackie mówią, że chociaż Arka Przymierza zaginęła, to jednak objawi się ponownie w świecie przyszłym¹⁷. Zarówno tradycja chrześcijańska, jak i żydowska wychodzi od stwierdzenia, że Arka została sporządzona z „drzewa akacjowego” (Wj 25, 10), co Biblia grecka tłumaczy *ek xylon asepton*, „z drewnien niezniszczalnych”. Taki przekład sugeruje założenie, że naczynie, w którym zostały złożone tablice wiecznego Przymierza, również ma gwarancję wiecznego istnienia. Arka, będąc znakiem obecności Boga pośród swego ludu, jest więc niezniszczalna. Arka nie może zginąć, gdyż Przymierze Boga z Izraelem jest wieczne¹⁸. Jeremiasz zapowiada jednak „nowe Przymierze”, wypisane w sercu Izraela (Jr 31, 31-34). Tak więc Arka Przymierza symbolizuje rzeczywistość nowego ludu Bożego, który zgromadzi się wokół mesjasza *na końcu czasów*, gdy *Prawo wyjdzie ze Syjonu* (Iz 2, 2-3). Końcowa część *Księgi Izajasza* rozwija wcześniejsze prooftwa mesjańskie, ukazując obrazowo chwałę odnowionej Jerozolimy. Zwracając się do niej jak do oblubienicy, Bóg zapowiada jej przyszłą chwałę: *I wsławię miejsce, gdzie stoją me nogi* (Iz 60, 13d).

Pytamy jednak, co mają wspólnego te poetyckie obrazy odnowy Izraela z tajemnicą wniebowzięcia? Czy można w nich widzieć coś więcej, niż literacką akomodację? Czy rzeczywiście Arka Przymierza jest typem Maryi, jak to sugeruje liturgia?

Zwrot „Arka Przymierza” (*kibotos tes diathekes*) występuje dwukrotnie w Nowym Testamencie jako typ Kościoła¹⁹. Poza przytoczonym już tekstem Apokalipsy (11, 19), spotkamy go jeszcze w *Listie do Hebrajczyków* (9, 4), w kontekście stwierdzającym wyższość Nowego Przymierza nad dawnym. Cała centralna sekcja Listu (Hbr 8-9) ma na celu wykazać niedoskonałość dawnego kultu w porównaniu ze skutecznością ofiary Chrystusa²⁰. Na początku tej sekcji słowo *typos* (8, 5), a na końcu *antitypos* (9, 24) wyznaczają ostre

¹⁶ Apokryficzna *Apokalipsa Barucha* z końca I w. po Chr. (a więc współczesna kanonicznej *Apokalipsie św. Jana*), wspomina o ukryciu świętych sprzętów przybytku *aż do czasów ostatecznych* (6, 8) – aby nie zawładnęły nimi obcy.

¹⁷ Np. bSota 35a; NumRabba 4, 20 (do Lb 4, 16). Bliżej omawia te świadectwa A. SERRA, *Apparve in cielo l'arca della nuova alleanza*, „Madre di Dio” 48(1981) nr 8/9, 10-12.

¹⁸ Od Arki Przymierza bierze swą nazwę „święta skrzynia” (hbr. *aron ha-qodesz*), szafa z księgami Tory, umieszczana we wschodniej ścianie synagogi, wskazującej w kierunku Jerozalemu.

¹⁹ Ponadto cztery razy wspomniana jest arka Noego, będąca również typem Kościoła (Mt 24, 38; Łk 17, 27; Hbr 11, 7; 1 P 3, 20). Pominięcie tego hasła (*kibotos*) w protestanckim słowniku teologii NT (TWNT) świadczy o nieufności wobec teologii typologicznej.

²⁰ Zob. A. TRONINA, *Do Hebrajczyków. Słowa zachęty na dni ostatnie*, Częstochowa 1998, 107-124.

przeciwstawienie między dawnym a nowym kultem. Obydwa te słowa mają odwrotne znaczenia, niż jest to przyjęte w dzisiejszej bibliistyce. Gdy Mojżesz zamierzał dokonać budowy Przybytku, otrzymał mianowicie [od Boga] taką wskazówkę: *Patrz! Uczynisz wszystko według wzoru (kata ton typon), jaki widziałeś na górze!* Cytat biblijny (Wj 25, 40) wskazuje, że wzorcowa Świątynia, wraz z prawdziwą Arką Przymierza, znajduje się w niebie, istniejąc odwiecznie w zamyśle Bożym. Dla ukazania wyższości jedynej i wiecznej ofiary Chrystusa nad ofiarami Starego Przymierza, autor posłużył się obrazem czynności arcykapłańskich spełnianych w liturgii Dnia Pojednania (Kpł 16). *Chrystus więc nie wszedł do świątyni uczynionej ludzką ręką, będącej tylko szkicem prawdziwej (antitypa ton alethion), ale do samego nieba* (Hbr 9, 24).

W koncentrycznej strukturze Listu, sekcja dotycząca dawnych instytucji kultu (Hbr 9, 1-10) odpowiada sekcji następczej (9, 11-14), mówiącej o jedynej i skutecznej ofierze Chrystusa²¹. Arcykapłan dawnej świątyni wchodził co roku do miejsca Najświętszego, aby skropić krwią zwierząt płytę przebłagalni na Arce Przymierza. *Chrystus zaś, stawszy się Arcykapłanem dóbr przyszłych, przez Przybytek większy i doskonalszy [...], przez własną Krew wszedł raz na zawsze do Świątyni, znajdując wieczne odkupienie* (9, 11n).

Jak widać, typologia Arki nie została tu konsekwentnie rozwinięta. Z innego tekstu jednak możemy wywnioskować, że to sam Chrystus jest Przebłagalnią (*hilasterion*) w niebieskiej Świątyni (Rz 3, 25). Arką Nowego Przymierza jest więc w zamyśle autora *Listu do Hebrajczyków* wspólnota Kościoła, do której kieruje on swoje przesłanie: *Krew Chrystusa [...] oczyści nasze sumienie z martwych uczynków, byśmy mogli służyć Bogu żywemu* (9, 14).

Możemy teraz wrócić do obrazu z centralnej sekcji *Apokalipsy św. Jana*²². Sekcja ta, czwarta spośród siedmiu (Ap 8, 2-14, 5), mówi o historii ludzi i wcieleniu Boga. Tajemnica Wcielenia została tu ukazana w wizji dwóch „znaków”, Niewiasty i Smoka, poprzedzonej ukazaniem się Arki Przymierza (11, 19-12, 9). „Świątynia Boga w niebie się otwarła” – to właśnie tajemnica Wcielenia, ukazana niejako od wewnątrz. W innych słowach o tym samym mówił rozważany przed chwilą *List do Hebrajczyków*. To Chrystus przez ofiarę własnego życia, *wszedł raz na zawsze do Świątyni, znajdując wieczne odkupienie* (Hbr 9, 12). *On nam otworzył drogę nową i życie-*

²¹ Zob. A. VANHOYE, *La structure littéraire de l'épître aux Hébreux*, Bruges-Paris 1976, 287n.

²² Koncentryczną strukturę *Apokalipsy* uzasadnił J.P. CHARLIER, *Comprendre l'Apocalypse I-II*, (*Lire la Bible*, 89-90), Paris 1991.

dajną poprzez zasłonę, którą jest Jego ciało (Hbr 10, 20). W dawnej świątyni zasłona ukrywała Arkę Przymierza przed wzrokiem wiernych. Otóż w chwili śmierci Chrystusa *zasłona przybytku rozdarła się na dwoje z góry na dół; ziemia zadrżała i skały zaczęły pękać* (Mt 27, 51). Cała ta sceneria kosmiczna oznacza *początek boleści* (Mt 24, 8) porodowych, w jakich ma się narodzić nowy lud Boży. W burzliwej historii Izraela początkiem tych boleści był niewątpliwie rok 587 przed Chr.: zburzenie Jerozolimy, spalenie Świątyni, zniknięcie Arki Przymierza. Teraz okazuje się, że dawna Arka była tylko symbolem przymierza Boga z ludźmi. Prawdziwa Arka zachowała się w niebie na czasy ostateczne. Nowe Przymierze zaczyna się z chwilą Wcielenia. Przymierze to znajduje uosobienie w znaku brzemiennej Niewiasty i Jej Syna. Niewiasta jest nową Arką Przymierza. W terminologii biblijnych proroków „Niewiasta” jest często personifikacją Jerozolimy i ludu mesjańskiego. Tu również szata słoneczna, która ją ozdabia, oznacza szczególną więź z Bogiem (por. Iz 52, 1; 61, 10), który sam okrywa się *światłem jak płaszczem* (Ps 104, 2). Akcent w tej wizji spoczywa na momencie rodzenia. U proroków „rodząca” to tytuł Matki mesjasza (Iz 7, 14; Mi 5, 2n), który według psalmów jest jednocześnie Synem Bożym (Ps 2, 7; 110, 3). W takim razie chodzi tu o symbol wspólnoty mesjańskiej, którą Bóg ponownie przygarnął w odwiecznej miłości (Iz 54, 4-10), by ją obdarzyć szczęśliwym potomstwem (Iz 54, 1-3. 11-13).

Znakowi rodzącej Niewiasty przeciwstawiono w dalszej części wizji „inny znak” (Ap 12, 3). Wielki Smok usiłujący pożreć Dziecię Niewiasty – to ewokacja węża z Protoewangelii (Rdz 3, 15). Tym razem więc Niewiasta przypomina Ewę, chociaż nie utożsamia się z tamtą *matką wszystkich żyjących* (Rdz 3, 20). Ewa jest tu znakiem nowego stworzenia, obrazem Córy Syjonu, Izraela wybranego przez Boga do złączenia się z Nim w nowym i wiecznym Przymierzu. Ap 12, 5 przywołuje jednocześnie dwa wielkie psalmy mesjańskie (2 i 110), wskazując tym samym na sposób interpretacji narodzin Dziecka. Oba te psalmy bowiem Kościół apostołski odnosił do tajemnicy paschalnej Chrystusa. *Dziecko zabrane do Boga i do Jego tronu* to zmartwychwstały i uwielbiony Chrystus, który zasiada po prawicy Ojca. *Niewiasta zaś zbiegła na pustynię, gdzie Bóg przygotował jej miejsce* (Ap 12, 6). Słowa proroctwa przypominają dzieje Arki, przeniesionej na *miejsce dla niej przygotowane* (1 Krn 1, 4)²³. Historyczna droga Kościoła jest odtworzeniem wędrówki Arki Przymierza: po-

²³ Zob. A. TRONINA, *Apokalipsa orędzie nadziei*, Częstochowa 1996, 229-233.

przez bolesne doświadczenia pustyni zmierza on ku ostatecznemu celowi: tam, *gdzie przebywa Chrystus, zasiadając po prawicy Boga* (Kol 3, 1).

Czy jednak można odnieść obraz apokaliptycznej Niewiasty wprost do Maryi i Jej wniebowzięcia? Od pięćdziesięciu lat wzrasta liczba egzegetów, którzy rozciągają ten obraz także na Maryję²⁴. Bezpośrednio obraz ten odnosi się oczywiście do ludu Bożego obydwu Testamentów, pośrednio jednak obejmuje także Matkę Chrystusa²⁵. W świetle tradycji patrystycznej, która dostrzega w Ap 12 głównie tajemnicę paschalną, łatwo odczytać „wielki znak na niebie” jako zapowiedź wniebowzięcia Maryi. Kościół dostrzega w Jej cielesnym zachowaniu od zepsucia śmierci gwarancję pełni odkupienia. Jest ono przygotowane dla każdego stworzenia jako owoc powszechnego zbawienia dokonanego przez Chrystusa, „Boga z nami” (Ap 21, 3).

Tak więc biblijny typ Arki Przymierza pozwolił Kościołowi głębiej odczytać rolę Maryi w dziejach zbawienia. Typologiczna lektura Starego Testamentu, zapoczątkowana przez św. Pawła, została rozwinięta w mariologii Łukasza. Badania, które zapoczątkował w tym względzie R. Laurentin²⁶, zyskały aprobatę także wśród protestantów²⁷. Łukaszowa „ewangelia dzieciństwa” (Łk 1-2) odwołuje się nie tylko do symboliki Córy Syjonu, ale także do Arki Przymierza²⁸. Zwłaszcza scena nawiedzenia u Elżbiety (Łk 1, 39-45) oparta jest na opisie przybycia Arki do Judei (2 Sm 6). Łukasz, nawiązując do tamtych wydarzeń, chce niejako streścić dzieje Starego Testamentu jako zapowiedź Ewangelii. Radość Dawida i całego ludu wobec Arki zapowiada radość nowego Izraela na wieść o przyjściu Mesjasza. Jan w łonie matki „zatańczył” na głos pozdrowienia Maryi, jak niegdyś Dawid przed Arką. Elżbieta „zawołała głośno” (Łk 1, 42), jak wołano podczas ceremonii przenoszenia Arki (1 Krn 15,

²⁴ Syntetyczny przegląd opinii daje I. DE LA POTTERIE, *Maryja w tajemnicy Przymierza*, Warszawa-Częstochowa 2000, 249-271.

²⁵ Znamienne jest tu stanowisko U. Vanniego, który broni oczywiście eklezjalnej lektury Ap 12, potem jednak dodaje, że *uprawnione jest także przejście w kierunku mariologii [...], co nie oznacza interpretacji alternatywnej, nawet na poziomie zastosowania eklezjalnego. Oznacza raczej bogactwo symbolu, który rzadko da się wyczerpać w pojęciach. Także „wielki znak” osiąga pełne znaczenie dopiero w zestawieniu z całą rzeczywistością życia Kościoła*. U. VANNI, *La decodificazione „del grande segno” in Apocalisse 12, 1-6, „Marianum”* 40(1978) 152.

²⁶ R. LAURENTIN, *Structure et théologie de Luc I-II*, Paris 1957; zob. też J. McHUGH, *Maryja w Nowym Testamencie*, Niepokalanów 1998.

²⁷ Zob. *Mary in the New Testament. A Collaborative Assessment by Protestant and Roman Catholic Scholars*, New York 1978, 132-136.

²⁸ Wśród polskich biblistów pierwszy zwrócił uwagę na tę typologię J. KUDASIEWICZ, *Matka Odkupiciela*, Kielce 1991, 69-73. Zob. też J. HOMERSKI, *Starotestamentowe reminiscencje w tekstach maryjnych Łukaszowej Ewangelii dzieciństwa*, w: *U boku Syna. Studia z mariologii biblijnej*, red. J. SZLAGA, Lublin 1984, 75-84.

28; 16, 4n. 42; 2 Krn 5, 13)²⁹. Teologiczna egzegeza Łukasza wychodzi od faktu historycznego (przeniesienie Arki), aby w ten sposób podsumować całe dzieje biblijne w obrazie Maryi jako miejsca obecności Pana. Okrzyk zdumienia Elżbiety nawiązuje do pytania Dawida (2 Sm 6, 9): *Skądże mi to, że Matka mojego Pana przychodzi do mnie?* (Łk 1, 43). Ewangelista dokonał tu znamiennej przesunięcia: „Arka Pana” staje się „Matką Pana”! Nazywanie Maryi „Arką Przymierza” nie jest więc przesadą średniowiecznych poetów czy ludowej pobożności. Tytuł ten wyrasta z objawionego słowa Bożego. Ukazuje ono Maryję jako figurę Kościoła pielgrzymującego i jako zapowiedź jego wywyższenia. Hymn *Magnificat* (Łk 1, 46-55) stanowi odpowiedź Maryi na natchnione słowa Elżbiety. Jeśli czytamy ten hymn w liturgii Wniebowzięcia, to właśnie ze względu na zawarte w nim proroctwo o „wywyższeniu pokornych” (w. 52). Można tu dostrzec również jedną z zamierzonych przez Łukasza „aluzji etymologicznych”, na które zwrócił uwagę R. Laurentin³⁰. Jej biblijne imię Marjam oznacza właśnie „wywyższoną” i jest niejako odbiciem imienia samego Boga, „Najwyższy”³¹. W Jej imieniu ukryte jest jednak również powołanie całego Kościoła. Na wzór Arki Przymierza cały lud pielgrzymujący zmierza ku ostatecznemu wywyższeniu w niebieskiej ojczyźnie. Matka Pana jest *obrazem i początkiem Kościoła, mającego osiągnąć pełnię w przyszłym wieku*³².

Ks. prof. dr hab. Antoni Tronina
Katolicki Uniwersytet Lubelski (Lublin)

ul. Św. Barbary 41
PL - 42-200 Częstochowa

²⁹ Ten właśnie opis czyta się w liturgii wigilii Wniebowzięcia. Dalsze paralele literackie zestawia M. THURIAN, *Maryja Matka Pana figura Kościoła*, Warszawa 1990, 57-70.

³⁰ R. LAURENTIN, *Traces d'allusions etymologiques en Luc 1-2*, „Biblica” 38(1957) 4-12.

³¹ Zob. A. TRONINA, *Najwyższy (Mārôm) i Wywyższona (Marjam)*, „Salvatoris Mater” 1(1999) nr 3, 193-199. Do całości por. też B. PONIZY, *Maryja Arka Przymierza i Córka Syjonu. Relektura motywów Starego Testamentu w Łk 1-2*, TAMZE, 201-215.

³² LG 68.

L'Assunta: tipologia dell'Arca dell'alleanza

(Riassunto)

L'articolo presenta l'interpretazione tipologica dell'episodio biblico riguardante l'Arca dell'alleanza. La Chiesa cattolica ha sempre creduto nel senso spirituale della Scrittura. Questo senso profondo, detto anche „tipico”, e basato sulla presenza di Christo nell'Antico Testamento.

La tipologia dell'Arca dell'alleanza riguarda principalmente la Chiesa universale, prefigurata nella peregrinazione del popolo di Dio sul deserto. Dopo una menzione sulla tradizione rabbinica e apocrifa, la seconda parte dell'articolo contiene una ricerca più approfondita dei testi del Nuovo Testamento, nei quali si trova la parola greca *kibotos* (Ebr 9, 5 e Apoc 11, 19).

Alla fine l'autore affronta brevemente i testi lucani riguardanti Maria, Madre del Signore, come una nuova e vera „l'Arca del Signore”.